FRANK ANKERSMIT JEAN BARBEYRAC

Onder de Groningse hoogleraren uit het verleden is het aantal geleerden ven internationale faam nog betrekkelijk groot. Zeker behoort tot deze groep de natuurrechtgeleerde Jean Barbeyrac over wie ik hieronder het een en ander zeggen wil.

Ik zal beginnen met een vrij uitvoerige beschrijving van Barbeyrac's leven; uitvoerig omdat het voor ons als Groningers natuurlijk aardig is om te zien, hoe de Fransman Barbeyrac uiteindelijk hier terecht is gekomen en hoe zijn verblijf hier ter plaatse is geweest. Vervolgens wil ik iets zeggen over zijn betekenis voor de Republiek der Letteren; iets daarvan zal ik illustreren aan de hand van de rede die Barbeyrac uitsprak toen hij in september 1721 het rectoraat van de Groningse universiteit neerlegde en overdroeg aan zijn vriend en opvolger, prof. Rossal.

Barbeyrac werd geboren op 15 maart 1674 te Béziers (een plaatsje tussen Narbonne en Montpellier) als zoon van de predikant Antoine Barbeyrac. Als in 1685 de Hugenoten Frankrijk moeten verlaten, vlucht ook Antoine met zijn vrouw naar Lausanne. Jean blijft nog enige tijd achter bij zijn oom, de internationaal beroemde arts Charles Barbeyrac, een kennis zelfs van John Locke (die eveneens arts was). Maar in 1686 gaat Jean ook naar Lausamne. Hij doorloopt het Collège aldaar en laat zich in 1688als student, uiteraard in de theologie, inschrijven aan de universiteit van Lausanne.

Dankzij nauwlettend toezicht vanuit Bern was het onderwijs in Lausanne in deze jaren bijzonder rechtzinnig. Het instrument dat de heren in Bern hierbij ten dienste stond, was de in 1675 opgestelde zogenaamde "Formula Consensus", een zeer orthodox document dat iedere hoogleraar en predikant geacht werd te ondertekenen en dat zich vooral richtte tegen de wat liberaler stroming van de school van Saumur. Het probleem van de al of niet ondertekening van de "Consensus" zou tot diep in de achttiende eeuw blijven spelen en ook een van de belangrijkste ergernissen worden van Barbeyrac gedurende zijn hoogleraarschap in Lausanne. Vandaar dat ik er nu reeds iets over zeg. Maar ook al in de jaren 1688-1690 waren er de grootste moeilijkheden, die niet nalieten op de jonge Barbeyrac een diepe indruk te maken. Zoals Meylan schrijft: "peut-être Jean apprît alors que l'intolerance ne pouvait être point Catholique".

Na zeven jaar, in 1693 dus kwam er onverwachts een einde aan het verblijf van Barbeyrac in Lausanne (zijn ouders waren ondertussen overleden). Al lange tijd namelijk wenste het stadsbestuur van Lausanne zich de dure Franse ré ugiés "vom Halse zu schaffen" en inderdaad wist men in 1693 vanuit Bern toestemming te krijgen de ondersteuning van de Franse réfugiés verder te mogen stoppen. Het stadsbestuur ried Barbeyrac aan om naar het buitenland te vertrekken, meer in het bijzonder naar een onmogelijk gat in Ierland, Mac-

room geheten, dat het stadsbestuur hem zonnig beschreef als "le Montpellier de l'Irlande par son air si sain et son assiette si riante".

Verstandig genoeg volgde Barbeyrac de raad van het stadsbestuur niet op en reisde hij naar Berlijn, waar hij zich, na nog een korte tijd gestudeerd te hebben, aan de universiteit van Frankfurt an der Oder, definitief vestigde. Hij werd nu leraar Oude Talen aan het Collège Francais te Berlijn. Berlijn was toentertijd een onaanzienlijk provinciaals plaatsje van amper 4000 inwoners. Bovendien bestond de Berlijnse bevolking voor twintig procent nog uit Franse réfugiés, die sinds het begin van de 80-er jaren, toen de Grote Keurvorst een soort van reisbureau voor Hugenoten in Parijs had opgezet, naar Brandenburg gevlucht waren. De aanwezigheid van zoveel van zijn lotgenoten zou voor Barbeyrac eerder nadelig dan voordelig zijn. De gevluchte predikanten hadden nu namelijk in Berlijn eigenlijk voor her eerst volop de gelegenheid hun theologische vetes uit te vechten, En een van de voornaamste slachtoffers zou Barbeyrac zijn.

Inzet van de strijd was Barbeyrac's benoeming tot buitengewoon predikant ("ministre extraordinaire de l'Eglise Francaise"), een overigens geenszins belangrijke funktie, die Barbeyrac naast zijn leraarschap ambieerde. Men twijfelde echter aan zijn orthodoxie. In het tijdschrift "Nouveau Journal" had Barbeyrac namelijk een paar Bijbelse teksten onderzocht op een wijze die sterk herinnerde aan Jean LeClerc's methode van tekstkritiek. En LeClerc nu was anathema bij het Consistorium van de Berlijnse Kerk, omdat hij onomwonden de rede boven de openbaring stelde. Bovendien had men in Barbeyrac's preken en in de lessen die hij op school gaf "plusieurs expressions contraires à l'orthodxie" aangetroffen. Niet mis te verstaan beschuldigingen van Socianisme, Arminianisme, Pajonisme, en Sabellianisme volgden. Men eiste van Barbeyrac openlijk voor het Consistorium zijn Orthodoxie te belijden, alvorens er over een vast predikantschap gesproken zou kunnen worden. De drijvende kracht achter alle machinaties tegen Barbeyrac was steeds de predikant Gaultier, die een persoonlijke aversie tegen Barbeyrac had en bovendien de door Barbeyrac verlangde plaats aan zijn eigen zoon dad toegedacht. De affaire werd nog gecompliceerder toen een aantal hoffunctionarissen uit de naaste omgeving van de Keurvorst het voor Barbeyrac op wilde nemen. Maar Gaultier bleef stemming maken tegen Barbeyrac en het is tenslotte zeker waar, dat Barbeyrac inzake zijn orthodoxie wel niet geheel en al zuiver op de graat was. Het gevolg was, dat Barbeyrac ondanks nog herhaalde pogingen zijnerzijds niet tot de bediening van het Woord werd toegelaten.

Hier ligt ongetwijfeld de spil in Barbeyrac's levensgeschiedenis. Hij liet nu definitief de theologie varen en richtte zich voortaan op het natuurrecht. Toen hij nog in Lausanne studeerde was zijn belangstelling voor het natuurrecht reeds gewekt door Jean Pierre de Crousaz, die daar voor belangstellende notabelen een cursus had gehouden over Pufendorf's 'De officio hominis et civis'. Tussen Barbeyrac en de elf jaar oudere Crousaz zou na Barbeyrac's terugkeer naar Lausanne een byzonder hechte vriendschap groeien. En evenals Crousaz had ook de grote Duitse natuurrechtgeleerde Heinrich von Cocceji (de vader van de hervormer van het Pruisische strafrecht) en hoogleraar in Frankfurt an der Oder, tijdens Barbeyrac's verblijf aldaar, Barbeyrac's belangstelling voor het natuurrecht sterk gestimuleerd.

Zo zijn de moeilijkheden met het Berlijnse Consistorium er de oorzaak van geweest dat Barbeyrac zich nu op het natuurrecht wierp. En wat niet minder belangrijk is, de herinnering aan het zo zelfzuchtige en intolerante optreden van het Berlijnse Consistorium en de wijze waarop dat Consistorium ook getracht had de Brandenburgse overheid tegen hem op te zetten, zou Barbeyrac zijn leven lang in het geheugen gegrift blijven. De rectorale rede van Barbeyrac die ik aan het eind van mijn referaat bespreken zal is zeker nog een late afrekening hiermee.

Maar Barbeyrac had nu zijn intellectuele bestemming gevonden en met grote ijver zette hij zich aan de vertaling van Pufendorf's 'De iure naturae et gentium'. Het nogal chaotische (en daarom tot dan toe betrekkelijk weinig bestudeerde) werk werd door Barbeyrac geheel en al omgeploegd, gesystematiseerd, geannoteerd en becommentariëerd. De (Franse) vertaling werd ingeleid met een lange 'Préface' welke men gewoonlijk ziet als het belangrijkste eigen werk van Barbeyrac. In 1703 verschijnt de vertaling. In 1707 volgt nog een vertaling van de zogenaamde 'kleine Pufendorf' en een vertaling van twee boeken van de Leidse rechtsgeleerde en romanist Gerard Noodt. In 1709 publiceert Barbeyrac zijn eerste zelfstandige, eigen werk, het 'Traité du Jeu', dat over kansspelen handelt en waarin natuurrechtelijke zaken nauwelijks worden aangesneden.

Maar reeds in 1708 bereikte Barbeyrac een aanbod hoogleraar te worden in Lausanne in het recht en de geschiedenis. Van ganser harte nam hij dit aanbod aan.

LAUSANNE

Zijn benoeming had overigens nog heel wat voeten in de aarde. In Bern was men achterdochtig geworden door de Berlijnse beschuldigingen van Socianisme. Financiëel was men ook niet erg toeschietelijk, maar dankzij de onvermoeibare baljuw van Lausanne, Sinner genaamd, kon na alle moeilijkheden Barbeyrac's installatie als hoogleraar in maart 1711 uiteindelijk plaatsvinden. Barbeyrac hield een byzonder interessante inaugurale oratie waarin hij de noodzakelijkheid van de kennis van de geschiedenis onderstreepte voor de wetenschap van het natuurrecht. Pas gebaseerd op feitelijke geschiedkundige kennis van de mens, de samenleving en de wijze waarop in de geschiedenis verdragen, contracten etc. gesloten zijn, kan een zinvol natuurrechtelijk systeem opgebouwd worden. Waarschijnlijk heeft Barbeyrac zich hier sterk laten inspireren door de realistische componenten in het zeventiende eeuwse Duitse natuurrechtdenken (Conring).

Over Barbeyrac's hoogleraarschap in Lausanne zal ik verder kort zijn. Voor Barbeyrac was het een teleurstelling. Hij was weliswaar gelukkig weer in zijn vertrouwde omgeving te zijn, waarvan hij de schoonheid heel wel wist te waarderen, deze 'amoenissima regio' zoals hij zei. Ook deed het hem veel genoegen de banden met Crousaz die nu in Lausanne filosofie en wiskunde doceerde weer aan te kunnen knopen. Maar tegenover deze twee voordelen stonden allerlei grote nadelen. In de eerste plaats was er de geringe belangstelling van het toch al kleine aantal studenten te Lausanne. Vervolgens was er de duurte van het leven: Barbeyrac's salaris was laag en hij kon daardoor nauwelijks in het levensonderhoud van zijn gezin (hij was in Berlijn getrouwd) voorzien. Dat betekende ook, dat hij niet of nauwelijks boeken kopen kon en aangewezen was op de zeer slecht voorziene universiteitsbibliotheek van Lausanne. Was dat al een rem, meer nog was dat het drie-jarige rectoraat dat hij bekleedde. Gevolg van dit alles was, dat de Grotiusvertaling waar hij Lausanne aan begonnen was, slecht opschoot. Maar wat hem tijdens zijn verblijf in Lausanne nog het meeste ergerde, was het weer-opleven van de 'Consensus'-kwestie; vanuit Bern verweet men hem onvoldoende op ondertekening ervan aangedrongen te hebben. Voor de zoveelste maal werd Barbeyrac in zijn leven met religieuze geloofsijver en intolerantie geconfronteerd.

Als we dit alles overwegen zal het niet verbazen, dat Barbeyrac byzonder gelukkig was met het aanbod dat hem in 1717 bereikte, om als hoogleraar in het publiek en privaatrecht naar Groningen te komen en dat hij geen moment geaarzeld heeft het aanbod te aanvaarden. Aan zijn Geneefse vriend Turettini schreef hij:"je suis dans un pays, où il n'y a rien à faire et où la fainéantise et l'ignorance prennent de jour en jourde plus fortes racines. La pension que j'ai ne suffit pas pour vivre seulement; point de leçons particulières ou

fort rarement, et mal payés. On m'avait promis et repromis une maison, qu'on ne m'a point donnée. Que faire ici? Sans les amis que j'y ai, et ceux de Géněve, surtout vous, Monsieur, je n'aurais surément rien à regretter. J'accepte donc".

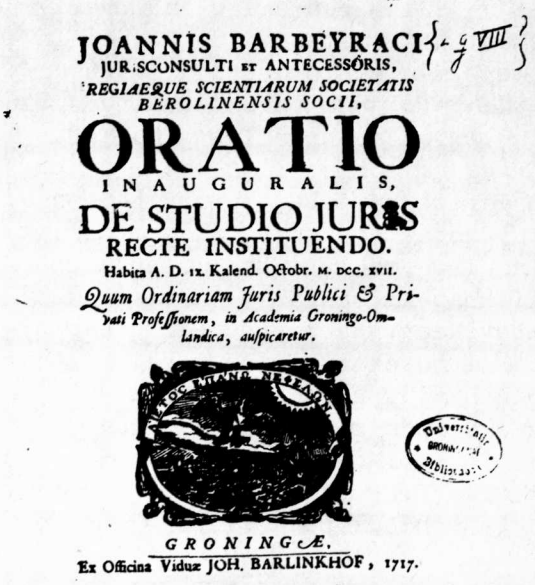
GRONINGEN

Via Parijs waar Barbeyrac de kanselier d'Aguesseau sprak en via Amsterdam waar onder meer Le-Clerc en Noodt hem allerhartelijkst begroetten, arriveerde Barbeyrac 12 augustus 1717 in Groningen. Zijn eerste kennismaking met Groningen viel ongunstig uit: de theoloog Antonius Driessen haalde in een openbare les geweldig uit tegen Barbeyrac's vriend LeClerc en tegen alles wat maar enigszins van een ijzeren orthodoxie afweek. Ook de Groningse academische zeden bekwamen hem slecht. Tot aan het einde van zijn leven blijft hij in zijn brieven klagen over het vervloekte pijproken en bierdrinken en over het feit, dat zelfs het kortste bezoek blijkbaar nooit minder dan drie uur duren mocht, terwijl bij ieder bezoek op welk moment van de dag ook in ongehoorde kwantiteiten wijn geschonken en gedronken werd.

Maar tegenover deze 'civilités importunes' van de Groningse notabelen stonden grote voordelen. Hij kreeg van de provincie een uitstekend en groot huis met tien haarden en een volledige vergoeding voor alle gemaakte onkosten in verband met de verhuizing. Zijn dalaris was hoog en boven ieders verwachting, zodat hij nu eidelijk in staat was zijn boekenhonger te stillen. Zijn bibliotheek zou uitgroeien tot het voor die tijd indrukwekkende aantal van tussen de negen à tienduizend delen. Het leven was goedkoop in Groningen; het aantal studenten, hoewel niet groot, was redelijk. Men eiste niet van hem Nederlands te leren: zijn colleges kon hij rustig in het Latijn houden zonder angst niet verstaan te worden. Hij ging op voet van gelijkheid om met alle Groningse notabelen en won al spoedig een aangenaam vriend en machtig beschermer in Everhard Justus Lewe van Aduard. Tot slot waren twee van zijn collega's ook Franse réfugiés. Geen wonder daarom dat, afgezien van het gemis van zijn Zwitserse vrienden, Barbeyrac in zijn brieven Groningen afschilderde als een 'paradis terrestre'.

En zijn blijdschap kende geen grenzen toen in 1724 Jean Pierre Crousaz, zijn beste vriend, die hij in Lausanne achter had moeten laten, door de 'Consensus' op de vlucht gedreven, het aanbod naar Groningen te komen als hoogleraar in de filosofie en de wiskunde besloot aan te nemen. Helaas begon Crousaz zich reeds onmiddelijk na zijn aankomst te Groningen byzonder aanmatigend en zelfs mal te gedragen. Pogingen van Barbeyrac Crousaz tot rede te brengen liepen op een ruzie uit. Crousaz's positie werd onhoudbaar; tenslotte moest hij Groningen verlaten. Hij werd gouverneur van de erfprins van Hessen-Kassel. Pas vele jaren later werd het contact tussen Barbeyrac en Crousaz weer hersteld.

Onderwijl had Barbeyrac

JOANNIS BARBEYRACI
JUR. CONSULTI ET ANTECESSORIS,
REGIAEQUE SCIENTIARUM SOCIETATIS BEROLINENSIS SOCII,
ORATIO
INAUGURALIS,
DE STUDIO JURIS
RECTE INSTITUENDO.
Habita A. D. IX. Kalend. Octobr. M. DCC. XVII.
Quum Ordinariam Juris Publici & Privati Professionem, in Academia Groningo-Omlandica, auspicaretur.
GRONINGÆ,
Ex Officina Viduæ JOH. BARLINKHOF, 1717.

sinds zijn aankomst te Groningen weer de tijd gevonden rustig aan zijn Grotius commentaar en dito-vertaling te kunnen werken. De becommentariëerde uitgave verscheen in 1720; de Franse vertaling vier jaar later. Ondertussen vertaalde en becommentariëerde hij een aantal kleinere werken (waaronder van Bijnckershoek). Veel tijd kostte hem zijn redacteurschap van de 'Bibliothèque raisonnée des ouvrages des scavans de l'Europe', één van de leidende tijdschriften uit die periode. In 1728 verscheen zijn 'Traité de la morale des Pères', een zeer grondig gedocumenteerde weerlegging van het boek van een zekere Dom Remi Ceillier, waarin deze laatste de Kerkvaders wilde aanvoeren als de hoogste maatstaf'in ethicis'. Tussen 1730 en 1738 werkte Barbeyrac aan zijn 'Histoire des Anciens Traités', een boek, dat het eerste deel zou moeten worden van een serie werken over de geschiedenis van diplomatieke betrekkingen en tradities. Het was alweer een monument van een werkelijk onvoorstelbare eruditie. Dit was het derde en laatste zelfstandige werk van Barbeyrac (de 'Préface'niet meegerekend).

Inderdaad waren zijn krachten aan het eind van de dertiger jaren sterk afgenomen. Hij had altijd een tamelijk zwakke gezondheid gehad en de snel op elkaar volgende sterfgevallen in zijn gezin maakte de last der jaren nog zwaarder te dragen. In 1743 leefde nog slechts zijn kleindochtertje Henriëtte. Hoewel zijn schoonzoon Brunet de Rochebrune, kapitein van het garnizoen van Leeuwarden hem met goede zorg omringde, ging het met Barbeyrac nu snel achteruit. Hij stierf de 3de mei 1744, zeventig jaar oud.

BARBEYRAC'S BETEKENIS

Barbeyrac was geen oorspronkelijke geest. Zijn betekenis ligt vrijwel uitsluitend in zijn vertalingen en commentaren op Grotius en Pufendorf. Die vertalingen zijn meestal nogal vrij; vaak werkte Barbeyrac de bestaande tekst bovendien ingrijpend om. Het gevolg is, dat men tegenwoordig alle reden heeft zijn vertalingen te wantrouwen. Maar in de achtiende eeuw was dit alles juist geen bezwaar, integendeel zelfs. Door zijn vertaalwerk heeft Barbeyrac aan de werken van de grote zeventiende eeuwse natuurrechttheoretici een veel ruimer bekendheid weten te geven dan die aanvankelijk hadden. Het is hier dat hij met zijn collega's als Burlamaqui, Vattel, Baumgarten e.a. een eminente rol gespeeld heeft bij de totstandkoming van het achtiende eeuwse 'climate of opinion'.

Het is heel moeilijk Barbeyrac zèlf vanachter de groten die hij vertaalde, te voorschijn te halen. In zijn erudiete studie over Rousseau heeft Dérathé reeds laten zien, hoe Rousseau zonder de minste aarzeling Barbeyrac deed delen in de veroordeling die hij over Grotius uitsprak. Oorzaak is natuurlijk dat Barbeyrac nooit een systematische uiteenzetting heeft gegeven van zijn eigen natuurrechtelijke opvattingen. Hij wilde dat zelfs niet. Toen men daar eens bij hem op aandrong, zei hij, dat Grotius en Pufendorf al het essentiële reeds hadden gezegd en dat daar verder weinig meer aan toe te voegen viel. Voor Barbeyrac was de praktische filosofie, het natuurrecht, een zekere wetenschap, die op ondubbelzinnige wijze de plichten omschreef van de mens jegens God, zijn naasten en zichzelf. Wat de logica voor de theoria is, is de praktische filosofie voor het handelen (de praxis); zo meende Barbeyrac. En de grondbeginselen van die philosophia practica waren op een niet te overtreffen manier door Grotius en Pufendorf reeds ontwikkeld. Ik ben daarom ook niet zo geneigd Dérathé te geloven, wanneer hij zegt dat de kennismaking met Locke voor Barbeyrac veel betekend heeft. In zijn commentaar op Grotius en ook elders noemt Barbeyrac Locke nauwelijks of niet. De reden hiervan is, dunkt mij, dat het Barbeyrac evenals Grotius en Pufendorf (en dat in tegenstelling tot Locke) meer ging om een natuurrechtelijke doorlichting van bestaande systemen van positief recht dan om het ontwerpen van de condities voor een rationele [illegible]

samenleving (Locke's preoccupatie). Ala natuurrechtgeleerde was Barbeyrac meer een jurist dan een politiek filosoof.

Barbeyrac was geen radicale vernieuwer. Hij was de man van het ' juiste milieu ', zoals hij zelf graag zei. Ook voor zijn religieuze overtuiging geldt dit. Het streven van Bayle godsdienst en ethiek van elkaar te scheiden vervulde hem met ontzetting. En hij schreef zijn zwitserse vrienden, dat Bayle vele malen gevaarlijker was dan de orthodoxen. Meylan omschrijft Barbeyrac als behorend tot de 'liberale orthodoxie'. Voor Barbeyrac's religieuze 'libera lisme ' is heel tekenend de verwantschap, die hij voelde met de opvattongen van de aartsbisschop van Canterbury Tillotson, wiens preken hij ook al vertaalde. En wie met Tillotson zeggen kan, dat ' all duties of the Christian religion are no other but what natural right prompts us to do' is al een goed eind op weg naar het deisme. Zeker was Barbeyrac sterk geneigd de rede het volle pond te ge en inzake de godsdienst: zijn scherpe veroordeling van een groot aantal dogmatische toevoegingen van de Kerkvaders (een vaste lijn in al zijn geschriften) fundeerde hij uitdrukkelijk op de rede.

Maar waar Barbeyrac zich met betrekking tot de Kerk het krachtigst tegen verzette (en hiermee komen we toe aan het laatste deel van dit betoog, de rectorale rede van Barbeyrac uit 1721) was de inmenging van de kerk in de aangelegenheden van de overheid. Vanuit het gezichtspunt van de geschiedenis van de politieke theorie is Barbeyrac's preoccupatie met dit probleem niet van zo een groot belang. Immers reeds lange tijd spitste de vraaagver de verhouding van Kerk en Staat zich toe op het probleem hoever de bemoeiing van de Staat met de Kerk mocht gaan (slechts ' ius circa sacra' of zelfs 'ius in sacra). Dat de Kerk zich niet met staatsaangelegenheden had te bemoeiien was voor alle serieuze politieke theoretici nà Althusius reeds luce clarius.

Barbeyrac's rede is als volgt getiteld: Oratio de magistratu, forte peccante, e pulpitis sacris non traducendo', dat wil zeggen, hij wil aantonen, dat een magistraat die bij zijn ambtsuitoefening een fout begaat, daarvoor niet vanaf de kansel aan de kaak mag worden gesteld. Het is natuurlijk overbekend, dat de hele zeventiende en achtiende eeuw door de rechtzinnige predikanten weinig geneigd waren om hun mening over staatszaken onder stoelen of banken te steken en dat zij dikwijls de magistratuur, de regenten, vanaf de kansel bekapittelden. In zijn laatste boek 'Getemperde Vrijheid' schrijft Enno van Gelder, dat de Staten in het roerige jaar 1665 zelfs een verordening uitvaardigden om daar paal en perk aan te stellen. De predikanten werden met onmiddelijk ontslag bedreigd wanneer zij ' de deliberatieen en resolutieën van de regeeringhe publiquelijk van den stoel voor de ghemeente mochte komen te traduceren'. De bijna verbale overeenstemming met de rede van Barbeyrac is hier treffend. Hoewel dus het probleem zelf reeds oud was en Barbeyrac's theoretisch standpunt geenszins nieuw, baarde zijn rede toch veel opzien. Bijnckershoek loofde de 'magna parrèsia', de grote vrijmoedigheid van spreken ervan; de orthodoxen stonden natuurlijk op hun achterste benen.

De d recte aanleiding voor Barbeyrac's rede was de volgende gebeurtenis. Er bestond in grote delen van de Republiek de gewoonte om bij de doop van kinderen aan de ouders en de peetouders vragen te stellen over hun orthodoxie. De groningse raad had dit echter in 1659 en 1676 verboden. Het consistorium van de franse gemeente wilde desondanks dit gebruik in 1720 weer invoeren. Een conflict tussen de raad en het consistorium was het gevolg. Bij die gelegenheid voer een predikant van de kansel uit tegen de raad: zie daar de aanleiding voor Barbeyracs rede.

Barbeyrac's betoog is gefundeerd op 1) een theologische argumentatie en op 2) een bewijs ' tirée de la constitution de toute Société Civile'. Ik begin met 1). Het is van belang de inmenging van de kerk in staatsaangelegenheden ook theologisch aan te vechten, zegt Barbeyrac, omdat vaak onder de

dekmantel van foutieve theologische argumenten de grootste misbruiken ontstaan: ' on ne s'égare jamais plus facilement et avec plus de danger, que lorsqu'on peut se couvrir du manteau de la religion'. Welnu, zegt Barbeyrac, reeds Paulus stelde uitdrukkelijk iedere burger onder de wettige overheid. Bovendien had Paulus eens een zekere Ananias ,uitgescholden, voor 'een gewitte wand', om precies te zijn. Maar toen Paulus ontdekte, dat Ananias een magistraat was, betreurde hij byzonder dat gedaan te hebben, want: 'van een overste uws volks zult gij geen kwaad spreken', zo zei hij (Hand.23,5). En Barbeyrac weet voor dit schriftuurlijk deel van zijn bewijs nog talloze andere plaatsen uit de bijbel (vooral uit het oude testament, waar God zichzelf over deze kwestie uitlaat) aan te voeren.

In het tweede niet theologische deel van zijn argumentatie begint Barbeyrac met toe te geven, dat souvereine vorsten of magistraten geregeld fouten maken of zondigen 'et dans leur administration publique et dans leur conduite particuliére'. Maar wanneer een magistraat inderdaad een fout maakt, dan is het niet aan de individuele burger hem daarvoor te straffen: de burger blijft desondanks onder de verplichting gehoorzaam te zijn en respect te hebben voor de magistraat. Die verplichting heeft de burger op zich genomen toen hij 'par une convention ou expresse ou tacite' toezegde voortaan deel uit te maken van een burgerlijke samenleving (de metafoor van het contractsidee). Dat betekent ook (en daar ligt de crux) dat de burger gehoorzaam is en respect betoont aan de magistraat als functionaris van de 'Autorité publique' en niet aan de magistraat als privé-persoon. Met dit onderscheid duidt Barbeyrac nauwkeurig de rechtsfilosofische fictie aan, die historisch gezien de wortel is van ieder denken over een legale orde en de rechtsstaat; een legale orde is immers een formalistisch 'nieuw wezen' dat bestaat onafhankelijk van de concrete individuen die erbinnen functioneren.

Steeds moet men uiterlijk in daden en woorden de magistratuur alle eer bewijzen, zelfs wanneer men zich daar in zijn hart niet toe verplicht voelt. Maar hier ligt anderszijds ook de natuurlijke grens van de staatsmacht: de Staat kan het uiterlijk gedrag van de burger inzake respect voor de magistratuur en de legale orde afdwingen, maar de Staat dient zich te onthouden van het terrein van de innerlijke overtuiging. Dit, gekoppeld aan een zeker 'opstandsrecht', is (zoals Barbeyrac zegt) het 'juiste milieu' tussen wat aan de Staat en aan de burger toekomt. Dit alles herinnert sterk aan het door Thomasius voorgestelde onderscheid tussen het 'forum internum' (het geweten) en het 'forum externum' (de rechtbank) en de daarop gefundeerde afbakening van de terreinen van ethiek en recht.

Aan niemand moet het strenger verboden worden de magistratuur aan de kaak te stellen, dan juist aan de predikanten. De heiligheid van de plaats waar zij spreken, de geneigdheid van het gewone volk onmiddelijk geloof te schenken aan het kwaad dat van de magistratuur gezegd wordt, het misbruik dat bij die gelegenheden grif van de godsdienst gemaakt wordt, het zijn evenveel factoren, die verklaren hoe gemakkelijk juist de predikanten veranderen kunnen in 'autant de Démagogues turbulens'! Barbeyrac wil zeker aan de predikanten het recht toekennen om als privé-persoon bijvoorbeeld in een vergadering 'à titre personnel' zijn oordeel over de magistratuur uit te spreken, eveneens mag de predikant in een gesprek onder vier ogen de magistraat op zijn fouten wijzen. Maar, nogmaals, in het openbaar mag dat nimmer gebeuren, want dat resulteert onherroepelijk in een verachting voor alle autoriteit en wetten. Een slecht voorbeeld wordt snel nagevolgd. Zelfs mag de kerk zich niet in het openbaar verzetten tegen misbruiken van de staat inzake kwesties die de religie betreffen. Want geeft men de Kerk daar enige macht, dan zal zij haar invloed steeds verder uit breiden en het slot is, zegt Barbeyrac, dat men met een inquisitie opgescheept zit. Kortom met alle middelen moet voorkomen worden dat

(vervolg pag. 26)